

KÜÇÜK AYASOFYA CAMİİ (SERGIOS VE BAKHOS KİLİSESİ)

CANKURTARAN'DA TARİHİN SİMGESİ

Dr. Esra Güzel ERDOĞAN¹

ÖZET

6. yüzyılda İmparator Iustinianus tarafından tahta bile geçmeden önce inşa edilmiş yapı son yıllarda büyük bir restorasyondan geçirilerek tekrar hizmete sunulmuştur. Bu restorasyon sırasında yapıyı çevreleyen zaviye odaları da tekrar elden geçirilmiş ve turistik dükkanların yer aldığı mütevazı bir çarşı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Küçük Ayasofya, Cankurtaran, Justinianus.

Jel Kodu: Z00.

SERGIOS AND BAKHOS CHURCH (KÜÇÜK AYASOFYA CAMİİ)

A HISTORICAL SYMBOL IN CANKURTARAN

ABSTRACT

Sergios and Bakhos Church which was built by Emperor Iustinianus before he accession to the throne. The building has a extensive restoration and opened to the public service recently. During this restoration process the *zaviya* rooms which lies inclose the complex were designed once again and organized as humble touristic bazaar.

Key words: Sergios and Bacchus, Cankurtaran, Iustinianus.

Jel Code: Z00.

---

¹ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2004-2007 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar Kurulu denetiminde restorasyonu yapılan Küçük Ayasofya Camii Fatih ilçesi Cankurtaran semtinde tren yolunun kıyısında bulunmaktadır.

İmparator Iustinianus karısı Theodora ile birlikte, henüz tahta geçmeden önce oturduğu Hormisdas Sarayı'nın yakınında yapılmış olan Aziz Petrus ve Paulus'a adanmış bazilikanın yanına merkezi planlı gene iki hıristiyan azizine adanmış (Sergios ve Bakhos) bir kilise yaptırır. Kilisenin neden bu iki azize ithaf edildiği ise bir öyküyle bağlantılandırılır. Bu öyküye göre Iustinianus amcası Iustinus'un taht varisidir ancak daha Iustinus tahta iken ona karşı düzenlenen bir komploya karıştığı söylenir. Bu büyük suç için amcası tarafından cezalandırılacağı sırada amcasının düşüne bu iki aziz girerek Iustinianus lehine tanıklık yaparlar ve amca Iustinus yeğenini affeder. Bu minnetarlığı nedeniyle Iustinus amcasından sonra tahta geçtikten sonra Sergios ve Bakhos'a adadığı bu kiliseyi yaptırır (Millingen, 1912: 63). Sergios ve Bakhos adlı iki kardeş azizin İmparator Maximianus döneminde yaşadıkları bilinmektedir. Hıristiyan oldukları farkedilince türlü işkencelerden geçirilen bu iki kardeş asker uniformaları çıkarılarak bütün şehirde kadın kıyafeti giydirilerek gezdirilirler ve sonrasında Augustoeuphratesia *douxu* Antiokhos'a gönderilirler ve burada infaz edilirler. Hıristiyan inancına göre Bakhos, Barbasillon *kastronunda*

kırbaçlanarak öldürülür. Sergios ise Ruşafah *kastronunda* başı kesilerek öldürülecektir (Oxford Dictionary of Byzantium, 1972).

Sergios ve Bakhos Kilisesinin adı özellikle 6. Yüzyıl din hayatına damgasını vuran monofizitlik tartışmalarında sıklıkla geçmektedir. Kaynaklar özellikle İmparatoriçe Theodora'nın monofizitleri desteklediğini ve bu görüşü benimsemiş kişileri arandıkları halde bu kilisede sakladığını aktarırlar. İkonaklasma döneminde (726-842) burası ikona karşıtı akımın merkezlerinden biri olur. Ancak 9. Yüzyılın sonunda kilisenin içindeki resimler tekrar yapılır. Yapının muhtemelen Latin işgali (1204-1261) yılları arasında önemli kutsal eşyaları götürülmüşse de yapı 1453'e dek önemli haç merkezlerinden biri olmayı sürdürür (Müller-Wiener, 2001: 178). Konstantinopolis'in Türklerin eline geçmesinin ardından yapı Sultan II. Bayezid'in Babüssade Ağası Küçük Hüseyin Ağa bin Abdülhay tarafından 1510 yılında camiye çevrilir. Bunun yanında yapının önüne bir zaviye eklenerek yapı genişletilir. Yapı 1740 yılında Sadrazam Hacı Ahmed Paşa tarafından büyük ölçüde tekrar renove edilir. Yapı tekrar 1758 yılındaki yangından sonra elden geçirilmiştir. 19. yüzyılın sonunda inşa edilmiş tren yolu yapıya çok zarar verir ve 20. yüzyılda buraya bir de Balkan savaşlarından kaçarak sığınan mültecilerin yerleştirilmesi ciddi hasarlara yol açar. Yapı 1956 yılında tekrar onarım görmüştür (Müller-Wiener, 2001: 182). Yapı son büyük çaplı onarımını ise çok yakın bir tarihte görmüştür.

531-537 yılları arasında inşa edilmiş bu yapı Bizans Kilise mimarisinde merkezi planlı olarak adlandırılan plan tipinin İstanbul'daki erken örneklerinden biridir. Yapı oktagon planlı olup üzerindeki kubbe, tam olarak dörtgen oluşturmayan duvarlara oturtulmuştur. Yapının üç yanındaki galeriler sekiz köşeli bu kubbeli mekanı çevrelemektedir. Yapı Erken Hıristiyan döneminin merkezi planlı, çevre dehlizli, galerili yapılarının en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Eyice, 148). Kilise'nin daha önceki bir dönemde yapılan Petrus ve Paulus'a adanan bazilikaya bir ön avlu ile bağlı olduğu ve ortak bir atriuma sahip oldukları kaynaklarda aktarılmaktadır (Eyice, 177). Ancak ne bu atriumdan ve ne de Petrus ve Paulus adanmış bazilikadan günümüze bir kalıntı ulaşmamıştır. Yapının bugünkü halinde ön cephesini çevreleyen zaviye odaları ile çevrelenmiş avlusunda bir de 18. yüzyılda inşa edilmiş olan şadırvan yer almaktadır.

Fotoğraf: Avluda bulunan Osmanlı Dönemi Şadırvanı²

Yapının Bizans dönemindeki avlusunun yerinde bugün Osmanlı döneminde eklenmiş klasik bir beş bölmeli ve her bir bölmesinin üstü kubbe ile kapatılmış bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Yapının orjinal planında bu cephede bulunan ana giriş kapısı korunmuş ve bu kapıyı vurgulayacak şekilde Osmanlı dönemi son cemaat yerinin ortada yer alan kemeri diğer iki yandaki kemerlerden yüksek bir şekilde inşa edilmiştir.

---

² Makalede kullanılan bütün fotoğraflar yazar tarafından 2012 Kasım ayında çekilmiştir.

Fotoğraf: Son Cemaat Yeri

Yapının kilise olduğu döneme ait olan nartheksi iki katlıdır. Yapıya ya Osmanlı döneminde ya da daha önceki bir dönemde kuzey cepheden bir giriş kapısı daha açılarak narthekse doğrudan bir giriş kapısı daha açılmıştır.

Fotoğraf: Yan Cephedeki Giriş Kapısı

Yapının nartheksinde ana ibadet mekanına girilen kapısının hemen solunda müezzin mahfilinin kapısı bulunmaktadır.

Fotoğraf: İç mekan, Üst kat galeri

Fotoğraf: İki katı ayıran friz ve kitabe kuşağı

Yapının içinde yeralan ve iki katı birbirinden ayıran friz yapıyı çepeçevre dolaşmakta ve İmparator Iustinianus ve karısı Theodora'nın adlarını veren bir kitabeyi muhafaza etmektedir. Yapının sepet biçimli sütun başlıklarında da Iustinianus ve Theodora'nın monogramları yer almaktadır.

Fotoğraf: Sepet biçimli monogramlı sütun başlıklarından bir örnek

Fotoğraf: Apsis ve Mihrap

Yapının apsis cephesinde her Bizans yapısında bulmaya alışık olduğumuz yan diakonikon hücreleri mevcut değildir ve apsis dıştan 3 cepheli olup içten yarım yuvarlak planlıdır. Yapının kubbesinde yer alan pencere açıklıkları Osmanlı dönemi onarımlarında sıklıkla değiştirilmiştir.

Fotoğraf: Apsis cephesi dıştan görünüm

Yapı günümüze dek çok sayıda onarım geçirmiş olmakla birlikte pek çok özelliğini kaybetmeden ulaşabilmiştir. Yapıda bir zamanlar var olduğu kaynaklardan edinilen bilgiye göre de bilinen hiçbir mozaik ya da fresko ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA

Eyice, S., 1994, “Küçük Ayasofya Camii”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 146-148, İstanbul.

Oxford Dictionary of Byzantium, Volume 3, s. 1879.

Millingen, Van A., (1914) **Byzantine Churches in Constantinople**, London.

Müller-Wiener, W., (2001), **İstanbul’un Tarihsel Topografyası**, (çeviren Ülker Sayın), İstanbul.